

NEZAKONITA OBAVEŠTAJNA OPERATIVA

*Aleksandar Fatić**

Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd

APSTRAKT

Tekst se bavi diskusijom obaveštajne operative sa tačke gledišta represivnog i tradicionalnog delovanja obaveštajnog aparata i suprotstavlja taj pojam obaveštajne operative savremenoj neagresivnoj operativi, koja oštro razdvaja obaveštajni rad kao prikupljanje informacije od bilo kakvih policijskih, represivnih funkcija. Autor diskutuje političke i bezbednosne okolnosti koje utiču na to da neka zemlja izabere jedan od dva opšta stila obaveštajnog rada i ukazuje na cene u domenu demokratske kulture koje proističu iz jednog i iz drugog stila obaveštajnog delovanja. Autor zaključuje da je nadzor nad obaveštajnim agencijama nesporno bitan, ali da je daleko bitnije da obaveštajne strukture raspolažu sopstvenim unutrašnjim etičkim standardima koji će delovati kao korektiv i ograničavajući faktori bez spoljašnje represije, a koji će biti zasnovani na uvidu u odgovarajući pojam građanskih prava i na princip proporcionalnosti u primeni ovlašćenja kada je reč o doživljaju različitih bezbednosnih pitanja.

Ključne reči: agresivni/neagresivni obaveštajni rad, bezbednosne okolnosti, bezbednosni/kriminalistički obaveštajni rad, represivni model, Bliski istok, upotreba otrova, ubistva, subverzije, prikupljanje informacija, građanska prava, etika obaveštajnih agencija.

Grigori Mairanovski (Григорий Моисеевич Майрановский), direktor specijalnog odeljenja sovjetskog KGB zadužen za razvoj i eksperimente sa otrovima koje je služba koristila za ubistva političkih protivnika u inostranstvu za

* fatić@diplomacy.bg.ac.rs

vreme Staljinove (Ио́сиф Виссарио́нович Ста́лин) vlasti (postavljen za direktora laboratorije 1938, uhapšen i poslat u gulag 1951), u jednom trenutku došao je do zanimljivog otkrića prilikom eksperimentisanja sa otrovima na ruskim zatvorenicima. Prilikom ubrizgavanja koktela koji je nazivao „injekcija C”, namenjenog brzom ubijanju žrtve bez uočljivog hemijskog traga prilikom obdukcije, primetio je da žrtve, tokom 24 časa pre nego što umru, počinju da govore i odgovaraju na pitanja bez kontrole. Na jednom mestu Mairanovski je primetio:

To me je navelo na pomisao da bi ova mešavina mogla da se upotrebljava na osumnjičenima tokom ispitivanja, kako bi se postiglo ono što nazivamo većom otvorenošću osumnjičenog prilikom saslušanja. To bi moglo biti izuzetno korisno (...) sa onim zatvorenicima koji previše energično odbijaju da priznaju krivicu.¹

Opisani redovi potiču iz polovine prošlog veka, ali ni u kom slučaju nisu ostali u arhivu istorije kao oznaka prakse koja je u tom veku i prestala. Novembra 2006. godine u Londonu otrovan je polonijumom viši pukovnik sovjetskog KGB-a, a kasnije ruskog FSB (Federalne službe bezbednosti), Aleksandar Litvinjenko (Александр Ва́льтерович Литви́ненко), prebeg na Zapad i kritičar ruske vlasti. Litvinjenko je ubijen radioaktivnim polonijumom visokog stepena čistoće čije je poreklo trasirano ka izvesnom Andreju Lugovoju (Андре́й Константи́нович Луговой), bivšem operativcu KGB-a, čije je, 2007. godine, izručenje od Rusije i zvanično zatražilo britansko ministarstvo spoljnih poslova. Izručenje je odbijeno, Lugovoj je u međuvremenu izabran za poslanika u ruskoj Dumi, a neposredno posle ovih događaja citirao ga je španski *El Pais* kako tvrdi da, na mestu predsednika Rusije, ne bi oklevao da daje naloge da se svi koji rade protiv interesa Rusije „istrebe”.²

Na drugoj strani sveta, u Pakistanu, jedinstvena vojno-civilna obaveštajna služba sa istovremenim funkcijama službe državne bezbednosti, ISI (*Inter-Services Intelligence*), koja je bila pod direktnom kontrolom generala koji su do 2009. godine rukovodili Pakistanom, od kojih je poslednji bio general Pervez Mušaraf (Pervez Musharraf), do kraja dvadesetog veka aktivno je obučavala islamske radikale. ISI je, uz podršku SAD, pomogao da u Avganistanu na vlast dođu talibani, i samo do početka devedesetih godina prošlog veka je, u mreži logora za obuku u Pakistanu i Avganistanu, obučio oko 35 000 mudžahedina, islamskih boraca iz zemalja širom sveta, od kojih je značajan broj bio iz Saudijske Arabije. Saudijska Arabija je tokom osamdesetih godina direktno finansirala oko 20 000

1 Carey Scott, “Poisons testen on Stalin’s prisoners”, *Sunday Times*, 15 October 2005; takođe navedeno u: Boris Volodarsky, *KGB’s Poison Factory*, Zenith Press, Minneapolis, 2009, p. 42.

2 “Anyone harming Russia should be exterminated, says Andrei Lugovoy”, *Times Online*, 16 December 2008, www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article5349013.ece, 12/03/2010.

pakistanskih medresa, islamskih škola, odakle su studenti često direktno regrutovani za obuku za džihad u vojnim kampovima. Centrala za obuku islamskih boraca nalazila se u gradu Pešavaru na severu Pakistana, blizu granice sa Avganistanom, u oblasti za koju se i danas smatra da se u njoj skriva Osama bin Laden (Osama bin Laden), koji je, što treba imati u vidu, i sam Saudijac. Kompletna obuka, pa i sama centrala, nalazila se u zvaničnom ISI-jevom trenažnom centru u Pešavaru, pod imenom *Makhtab al-Khidmat*. Ovaj centar se 1989. godine transformisao u tajnu vojnu bazu poznatu kao *Al-Quaida*. Iz rata sa Avganistanom u bazu Al Kaide, koja je kasnije postala poznata kao svetski razgranata teroristička mreža, regrutovano je preko 100 000 islamskih boraca, veterana avganistanskog ratišta.³ Sve vreme formiranja ove mreže ključnu ulogu u obuci igrao je ISI, koji se danas, pod pritiskom SAD, bori protiv terorizma u Pakistanu.

ISI je osnovan 1948, posle pakistansko-indijskog rata 1947, a njegov osnivač bio je britanski general Viljem Kotorn (William R. Cawthorne), koji je, u samoj fazi nastanka Pakistana kao muslimanske države koja se odvojila od Indije, bio zamenik šefa pakistanskog generalštaba. Zvanična misija ISI uključuje: praćenje političkog i vojnog stanja u susednim zemljama i u svojoj zemlji, koordinaciju obaveštajnog rada pri armiji, mornarici i vazduhoplovstvu, stalan i aktivan nadzor nad zaposlenima, nadzor nad strancima i medijima, kao i nadzor nad „politički aktivnim segmentima pakistanskog društva”. Ona takođe zvanično uključuje i nadzor nad stranim diplomatama u Pakistanu, kao i nad pakistanskim diplomatama u inostranstvu, presretanje i praćenje komunikacija, obezbeđenje pakistanskog nuklearnog programa, i obezbeđenje vrha generalskog kadra, koji je donedavno bio i politička elita Pakistana.

Glavni stil rada ISI je tzv. agresivni obaveštajni rad, koji uključuje segmente špijunaže, psihološkog rata, subverzije, sabotaže i podsticanja pobunjeničkih pokreta u susedstvu. Najpoznatiji projekt ISI bio je upravo njihova saradnja sa talibanima. Zvanično, primarni institucionalni okvir delovanja operativaca ISI čine pakistanske ambasade u svetu, mediji i multinacionalne kompanije, a svi operativci, uključujući i one regrutovane iz jedinica pakistanskih komandosa (SSG jedinice) obučeni su u metodologiji diplomatskog rada i diplomatskoj administraciji. Služba je pod kontrolom vojske, s tim da se u nju ne raspoređuju oficiri iz drugih rodova vojske iznad čina majora na periode duže od tri godine, a generalni direktor je general-pukovnik koji se tom prilikom prvi put postavlja u ISI, to jest koji nikada nije bio operativac ili rukovodilac u službi pre nego što je postao direktor. Na opisani način postiže se odgovarajuća kontrola po vertikali od strane samog vrha generalskog kadra.

3 Paul Todd and Jonathan Bloch, *Global intelligence: The World's Secret Services Today*, Zed Books, London, 2003, p. 87.

Kada se razmotre segmenti zvanične misije ISI vidi se sasvim jasno da se ona u domenima poput subverzije ili promovisanja pobunjeničkih pokreta u inostranstvu nalazi u potpuno nelegalnom području delovanja, jednako nelegalnom kao što je agresivno sprovođenje ubistava političkih protivnika koje su sprovodile sovjetske obaveštajne strukture pod kišobran institucijom KGB-a, a danas FSB-a. Ista je situacija i sa brojnim drugim obaveštajnim službama koje se bave takozvanim bezbednosnim obaveštajnim radom, koji je upravo po svom odnosu prema zakonitosti možda ponajviše različit od takozvanog kriminalističkog obaveštajnog rada.

Pojam „operative” u bezbednosnom obaveštajnom radu: agresivni i neagresivni obaveštajni rad

Savremeni zapadni koncept obaveštajne operative različit je od koncepta operative nasleđenog iz sovjetskog i srodnih okvira obaveštajnog delovanja. Prvi koncept relativno jednoznačno razdvaja prikupljanje informacija, kao autentični obaveštajni rad, kako mu i ime kaže, od represivnog delovanja, a pogotovo od ofanzivnih akcija koje se po svom opisu poklapaju sa najozbiljnijim krivičnim delima, a koje u sovjetskom modelu spadaju u klasičnu „obaveštajnu operativu”. Isti taj model prisutan je u pakistanskom, kineskom i nekim drugim organizacionim oblicima obaveštajnih službi.

Savremena obaveštajna operativa podrazumeva, pre svega, sposobnost da se, korišćenjem veština u komunikaciji sa ljudima, ali i analitičkih veština koje se primenjuju na analizu „otvorenog izvora” (javno dostupne informacije u medijama, recimo), dođe do korisnog obaveštajnog materijala na osnovu koga se mogu izvoditi zaključci o nekoj temi koja je od interesa za državu. Ta vrsta obaveštajne operative pre svega podrazumeva da operativac igra ulogu aktivnog ili pasivnog posmatrača (bilo da posmatra zbivanja kao njihov učesnik, recimo kao učesnik u nekoj komunikaciji, bilo da ih posmatra sa strane), a nikako da on preduzima nekakve intervencije, pogotovo ne akcije agresivnog tipa, prema licima ili institucijama druge države. Isti je model delovanja obaveštajnih službenika — sa pojavom kriminalističkog obaveštajnog rada koji se odvija na teritoriji sopstvene zemlje i koji je, za razliku od bezbednosnog obaveštajnog rada, strogo u skladu sa zakonom — prenesen u zapadnim zemljama i u domen kriminalističkog obaveštajnog rada. Kada danas službenik britanske službe bezbednosti MI5 deluje na terenu prema grupama koje su osumnjičene da su uključene u operacije organizovanog kriminala ili terorizma, on uopšte ne poseduje policijska ovlašćenja za privođenje i zadržavanje lica, za oduzimanje stvari, pa čak, u mnogim slučajevima, ni za podnošenje krivičnih prijava. Stav te u Evropi najrazvijenije i najuspešnije obaveštajne službe jeste da je represija posao klasične policije, a da je obaveštajni

rad „elitni” deo bezbednosnog rada u zemlji, i da se njime bave osobe koje imaju sklonosti i sposobnosti za analitičko izvođenje zaključaka i dolaženje do informacija na diskretan način. Isti taj model delovanja zapadne službe, uključujući i obaveštajne službe SAD, primenjuju i na bezbednosni obaveštajni rad. Njihov osnovni cilj jeste da dođu do informacija, a ne da na mestu delovanja prouzrokuju poremećaje iz kojih će se jasno videti da su na tom mestu bili i da su imali interes za neko konkretno pitanje. Deo misije obaveštajca je ne samo da prikupi informacije, već, ako je moguće, da strana o kojoj prikuplja informacije ne bude svesna da uopšte postoji interes za te informacije, a pogotovo da je neko pokušao da do njih dođe. Stoga je pojam obaveštajne operative zapadnog sveta upravo ono što sugerise reč *intelligence*: analitički pristup tajno dobijenim informacijama.

U bivšem komunističkom svetu, pojam obaveštajne operative tradicionalno je znatno širi i podrazumeva dosta siroviju i manje efektivnu strategiju dolaženja do informacija, ali i agresivnog delovanja u inostranstvu. Tako se, ponekad, za obaveštajne službe kakve, recimo, postoje pri diplomatijama bivših i sadašnjih istočnih zemalja, kaže da „nemaju ovlašćenja za operativno delovanje”, iako se one po svojoj misiji bave upravo onakvim prikupljanjem obaveštajnih podataka kakvo primenjuju i zapadne zemlje. U istočnom modelu poimanja obaveštajnog rada „operativno delovanje” podrazumeva agresivno postupanje, subverzije, ubistva političkih neistomišljenika (što je, recimo, Služba državne bezbednosti SFRJ činila upotrebom ljudi iz podzemlja, za šta su neki i robijali u evropskim zemljama), dakle jednu vrstu postupanja koja je, u svojoj gruboj formi, skicirana u zvaničnim formulacijama misije pakistanske službe državne bezbednosti sa integrisanim funkcijama obaveštajne službe. U bivšoj Jugoslaviji mogli su se sresti pripadnici takozvanog obaveštajnog aparata koji su ponosno izjavljivali koliko su ljudi uhapsili, što pokazuje da njihovo delovanje i nije bilo obaveštajno, nego obično policijsko delovanje. Slična je situacija bila i sa sovjetskim obaveštajnim službama, koje su se, što je sada dobro dokumentovano, bavile sistematskim planiranjem ubistava disidenata, pogotovo političkih ili disidenata iz samih obaveštajnih struktura, često upotrebom otrova. Ta praksa se nastavlja i danas. Svakako najpoznatiji su slučajevi trovanja Litvinjenka 2006. i pokušaj trovanja tadašnjeg ukrajinskog predsedničkog kandidata, Viktora Juščenka (Віктор Андрійович Ющенко), 2004. godine, ali je reč o praksi koja potiče još iz vremena kada je vođa ruskih belogardejaca u izbeglištvu, general Vrangeli (Пётр Николаевич Врангел), otrovan aprila 1920. godine u Sremskim Karlovcima, a umro u Brijunima 1928. godine.

Viktor Juščenko je septembra 2004. godine iznenada počeo da oseća snažan bol u abdomenu, a potom je usledilo oticanje i pojava lezija po koži lica. Posle niza ispitivanja u jednoj austrijskoj klinici konačno je utvrđeno da je Juščenko otrovan koncentrisanom dozom hemikalije po imenu dioksin, koja ne ostavlja

trag ako se specifično ne traži upravo ta hemikalija. Juščenkov izborni tim odmah je optužio njegovog protivkandidata i tadašnjeg ukrajinskog premijera, ruskog favorita na izborima, Viktora Janukoviča (Віктор Федорович Янукович), koji je takođe bio favorit odlazećeg ukrajinskog predsednika, Leonida Kučme (Леонід Данилович Кучма). Neposredno po incidentu Vasil Baziv (Василь Андрійович Базів), zamenik šefa Kučmine predsedničke administracije otvoreno se izrugao Juščenku izjavivši da „bi sa njim sve bilo u redu da je odmah popio sto grama votke”.⁴ Izrugivanje je nastavljeno i kasnije, tako da je 2008. godine, četiri godine nakon incidenta, tadašnja ukrajinska premijerka, a 2004. i Juščenkova politička saveznica, Julija Timošenko (Юлія Володимирівна Тимошенко), izjavila da je Juščenkov „jedini problem trovanje neograničnom vlašću”, u vreme kada je Juščenko bio predsednik Ukrajine.⁵

Tradicionalni model agresivnog obaveštajnog rada nasleđen iz sovjetskog perioda može se dobro sagledati upravo na primeru Juščenka. Akcija prema njemu koordinisana je sa unutrašnjim političkim protivnicima, uključujući i nestabilne saveznike. Na ovaj način postizao se cilj da se u ciljnoj zemlji (u ovom slučaju u Ukrajini) podrže određene političke snage, a onemoguće u delovanju druge, njima suprotstavljene snage, ali i cilj da se politički protivnici zastraše i da im se stavi do znanja da postoji samo jedna, za njih lično, bezbedna politička orijentacija. Agresivni obaveštajni rad sastoji se upravo u strategiji da se prikupljanje informacija tretira ravnopravno sa specijalnim akcijama, ubistvima i subverzijama. Iako je i pasivni obaveštajni rad nezakonit u ciljnoj zemlji (stoga recimo da „agenti spavači” u američkoj CIA, za koje se otkrilo da rade za sovjetske i kasnije ruske strukture, iako su se bavili isključivo pasivnim obaveštajnim radom i danas izdržavaju dugogodišnje zatvorske kazne u SAD), agresivni obaveštajni rad, u direktnom smislu, zadovoljava, sa tačke gledišta same fenomenologije akcija, definiciju terorizma, i utoliko je problematičniji sa tačke gledišta međunarodne bezbednosti. Činjenica da akcije trovanja političkih protivnika, naručene likvidacije od strane podzemlja, subverzije i slične taktike preduzimaju države, a ne terorističke grupe, sama po sebi ne znači da se te akcije ne mogu okarakterisati kao epizode državnog terorizma. Stoga je agresivni obaveštajni rad neka vrsta sankcionisanog državnog terorizma van granica svoje zemlje, a u ekstremnim slučajevima i unutar svoje zemlje, što je, recimo, bio slučaj sa američkim FBI u vreme direktorovanja Edgara Huvera (Edgar J. Hoover), koji je nezakonito prikupljao materijale za dosijee američkih državljana, uključujući i političare i javne ličnosti.

4 “Candidate ‘poisoned’ in Ukraine”, BBC News, 17 September 2004, 11/03/2010; “Ukraine: Mystery Behind Yushchenko’s Poisoning Continues”, RFE/RL, 18 September 2006, www.rferl.org/content/article/1071434.html, 11/03/2010; “Who poisoned Yushchenko?”, Timesonline, 8 December 2004, www.timesonline.co.uk/tol/news/world/article400357.ece, 12/03/2010.

5 “Ukraine prime minister mocks president’s poisoning”, *USA Today*, 18 September 2008, www.usatoday.com/news/world/2008-09-18-3581908726_x.htm, 12/03/2010.

Bezbednosni kontekst agresivnog obaveštajnog rada

Razlozi iz kojih se neka zemlja opredeljuje za dominantni stil bezbednosnog obaveštajnog rada, za agresivni ili neagresivni, zavise pre svega od bezbednosnog konteksta u toj zemlji i od njenog doživljaja najizraženijih bezbednosnih pretnji i najadekvatnijih načina da na te pretnje odgovori. U prethodnom poglavlju je pomenuto da, bar u istočnoj Evropi, agresivni bezbednosni obaveštajni rad pre svega nosi asocijaciju sovjetskog nasleđa, možda zbog toga što su Sovjeti u najvećoj meri sprovodili problematične akcije u drugim zemljama, uključujući i zapadne zemlje, i te akcije su otkrivane. Na primer, posle otkrivanja danas već antologijskog ubistva bugarskog disidenta Georgi Markova (Георги Марков), 7. septembra 1978. godine, u zajedničkoj sovjetsko-bugarskoj akciji agresivnog obaveštajnog bezbednosnog rada, kada je Markov, disident još od 1969. godine i izraziti kritičar bugarskog komunističkog lidera Todora Živkova (Тодор Живков) na radiju Bi-Bi-Sija, gde je bio zaposlen, ubijen ispaljivanjem otrovnog zrna iz specijalno pripremljenog kišobrana, na mostu Vaterlo u Londonu, postala je opšta praksa da se ta vrsta atentata pripisuje sovjetskim obaveštajnim službama.⁶

Navedene činjenice, međutim, ne znače da druge zemlje ne primenjuju agresivni obaveštajni rad, pre svega one koje doživljavaju takvo postupanje kao neophodno za sprečavanje direktne bezbednosne pretnje za svoju teritoriju i stanovništvo. Možda najpoznatija takva država danas je Izrael.

Bliski istok: politika sankcionisanih ubistava

Izrael poseduje tri glavne obaveštajne agencije: unutrašnju službu, pod popularnim imenom Šin Bet (*Shin Bet*), vojnu obaveštajnu službu Aman (*Aman*) i Institut za obaveštajne i specijalne poslove — Mosad (*Mossad*). Poslednja služba je od prevashodnog značaja za razmatranje nezakonite obaveštajne operative, jer agresivni obaveštajni rad u svom ekstremnom obliku spada u njenu zvaničnu misiju.

⁶ Treba, međutim, imati u vidu da „metodologija kišobrana” nije primenjena jedino na Markovu. Prilikom priprema za ubistvo Markova, bugarski KDS (ekvivalent sovjetskog KGB) je kišobran dobijen od KGB-a isprobao na disidentu iz redova samog KDS, Vladimiru Kostovu (Владимир Костов), 28. avgusta 1978. u Parizu. Kostov je preživeo jer se otrovni projektil nije aktivirao, to jest začepili su se otvori iz kojih je trebalo da isteče ricin, otrov koji je ubio Markova. Zahvaljujući Kostovu utvrđeno je kako je Markov ubijen, jer je ricin još jedan od otrova koji ne ostavljaju tragove. Kada je čuo za ubistvo Markova, Kostov je prijavio da je i sam povređen kišobranom u butinu, pa je deo njegovog tkiva sa mesta uboda hirurški odstranjen i u njemu je pronađen mikroskopski projektil sa dva zapušena otvora, pun ricina koji nije uspeo da isteče u telo. Potom je isti takav projektil, inače nevidljiv golim okom, tražen i nađen u telu Markova, ali, kao što se moglo i očekivati, u njemu su otvori bili slobodni i ricin je istekao u telo. Neposredno pre pokušaja ubistva Kostova, bugarski KDS izvršio je još jednu neuspešnu probu, ispalivši projektil ricina u telo jednog bugarskog zatvorenika osuđenog na smrt, ali i tada projektil nije ispustio ricin i zatvorenik je ostao živ. Videti u: Boris Volodarsky, *KGB's Poison Factory*, op. cit., p. 24.

Mosad je baziran u Tel Avivu i prema široko prihvaćenim procenama ima oko 1 200 stalno zaposlenih službenika, podeljenih u nekoliko odeljenja. Najveće po obimu je Odeljenje za prikupljanje podataka koje se bavi klasičnom špijunažom i raspolaže široko rasprostranjenom mrežom operativaca na terenu, što govori o naglasku na ono što obaveštajni žargon poznaje kao Humint (skraćeno od engl. *Human Intelligence*), to jest obaveštajni rad zasnovan na ljudskom faktoru, obično sagledavan u kontrastu sa modelom Sigint (*Signals Intelligence*), koji se zasniva na presretanju poruka poslatih putem elektromagnetnog spektra, to jest elektronskih komunikacija. U Izraelu je Sigint najvećim delom u rukama vojne obaveštajne službe, dok se Mosad bavi u načelu „ljudskim obaveštajnim radom”.

Odeljenje Mosada za specijalne operacije, pod imenom Metsada (*Metsada*) zaduženo je za tajna ubistva, sabotaže, paravojne operacije i psihološke operacije u saradnji sa Odeljenjem za psihološko ratovanje (*Lohama Psichologit* — LAP). Najkomplikovanija ubistva, specijalno u okupiranim teritorijama, obavlja vojna obaveštajna služba Anan preko svoje jedinice Dudevan (*Dudevan*, hebr. trešnja). Metode koje se koriste za ubistva različite su: od vazdušnih napada projektilima iz helikoptera, preko trovanja, sve do vrlo popularnog metoda postavljanja malih količina eksploziva u sedište automobila ili u mobilni telefon.

Izraelske službe ubile su, 1992. godine, lidera pokreta Hezbolah (*Hezbollah*), šeika Abasa al Musavija (Abbas al-Mussawi), projektilom iz helikoptera kojim je pogođen konvoj automobila u kome se on nalazio.⁷ Novembra 2000. godine aktivista Hamasa Ibrahim Odeh (Ibrahim Odeh) ubijen je tako što je postavljena bomba u naslon za glavu na sedištu automobila kojim se vozio, a doušnik koji je u tome pomogao bio je njegov rođak. U septembru 1997. godine Mosad je otrovao lidera Hamasa Kaleda (Meshala Khaled Meshal), u Amanu, navodno po direktnom naređenju premijera Izraela, Benjamina Netanijahua (Benyamin Netanyahu). Trovanje je međutim iskomplikovano, tako da se stvorio politički skandal, i na kraju je šef Mosada Deni Jatomi (Danny Yatom) morao lično da otputuje u Jordan i da preda protivotrov.⁸ Izraelski mobilni operater je maja 2001. godine emitovao signal kvara mobilnog telefona na broj palestinskog bombaša Jahi Ajaša (Yahya Ayyash), koji je potom odneo telefon u servis na opravku, kada je iza slušalice telefona postavljeno eksplozivno punjenje koje je jedan doušnik Mosada aktivirao pozvavši Ajašev broj.⁹

7 Posle ubistva Musavija, međutim, na čelo Hezbolaha došao je Hasan Nazralah (Hassan Nasrallah), pod čijim vođstvom je Hezbolah proterao izraelsku vojsku iz južnog Libana, što svedoči o tome da, bar u nekim slučajevima, politika državno naručenih ubistava ne samo da ne zastrašuje zajednicu iz koje je žrtva, nego čak proizvodi kontraefekte i generiše dodatnu odlučnost za neprijateljsko delovanje.

8 Alan Cowell, “The Daring Attack Which Blew Up in Israel’s Face”, *New York Times*, 15 October 1997.

9 Paul Todd and Jonathan Bloch, *Global intelligence: The World’s Secret Services Today*, op. cit., p. 155.

Zvanično sankcionisana politika ubistava u Izraelu slična je ranije pomenutoj politici ruskih službi. Krajem marta 2010. godine čečenski bombaši samoubice simbolično su izveli napad na moskovski metro upravo ispod ulice Lubjanka, u kojoj se nalazi sedište službe FSB, koju je i Litvinjenko optuživao da je nastavila sa KGB praksom likvidacija i diverzija u Rusiji i u inostranstvu. Visok politički nivo sa koga direktno dolaze nalozi za ubistva koja sprovodi Mosad proističe iz činjenice da, recimo, vojna služba Aman odgovara ministru odbrane, Mosad i Šin Bet odgovaraju direktno premijeru, što znači da se svi nalozi za ubistva mogu trasirati do samog premijera. Odluke o ubistvima donose se u uskom krugu koji čine premijer, načelnik generalštaba i predstavnici unutrašnje obaveštajne agencije Šin Bet.¹⁰ Ovakva struktura donosilaca odluka o naručenim državnim ubistvima pretila da kriminalizuje državnu politiku i omogućava da jedna uska klika počne da koristi ubistva za političke ciljeve koje ne deli niko drugi, pogotovo kada se ima u vidu neophodna tajnost ovakvih odluka i nedostatak svakog demokratskog nadzora nad ovom vrstom neformalnog nalagodavnog tela.

Objašnjenje za delovanje Mosada može se tražiti u činjenici da Izrael svoju bezbednosnu politiku tretira kao primarnu u odnosu čak i na spoljnu politiku, pa je zbog toga i Henri Kisindžer (Henry Kissinger) jednom napomenuo da je iluzija da Izrael može spoljnu politiku voditi u formi bezbednosne ili odbrambene politike.¹¹ U celini posmatrano, dok su neke obaveštajne službe posle kraja Hladnog rata ukinute (na primer, istočnonemački Štazi), neke su se transformisale tako da im više nije dopušteno značajno angažovanje na prekograničnoj osnovi, a pogotovo ne agresivni obaveštajni rad u inostranstvu (čileanski *Direccion de Inteligencia Nacional* — DINA, ili južnoafrički *Bureau of State Security* — BOSS), Mosad i Šin Bet u Izraelu zadržali su identičan mandat kao u vreme Hladnog rata, a isti je slučaj i sa brojnim drugim obaveštajnim službama širom Bliskog istoka, uključujući i sirijski Mukhabarat (*Mukhabarat*). U zemljama kao što su Izrael i Sirija agresivni obaveštajni rad koordinisan je na nacionalnom nivou i služi učešću ovih zemalja u hroničnoj borbi za premoć na Bliskom istoku. Sa druge strane, ista vrsta obaveštajnog rada u drugim zemljama, na primer u Pakistanu, koristi se za održavanje relativnog uticaja u regionalnim rivalstvima (poput rivalstva Pakistana i Indije) i unutrašnje političke borbe, i to je za demokratiju najopasnija vrsta upotrebe agresivnog obaveštajnog delovanja. Primer pakistanskog ISI, koji je 1985. godine u Parizu izvršio atentat na brata premijerke Benazir Buto (Benazir Bhutto), šeika Navaza Butoa, (Nawaz Bhutto), i koji ima sopstvene političke saveznike i interese u Pakistanu. Benazir Buto

10 Vincent Cannistraro, "Assassinating Israel's Adversaries is Wrong and Also Dumb", *The Washington Post*, 31 August 2001.

11 Henry Kissinger, *The Years of Upheaval*, Weidenfeld, London, 1982, p. 621.

takođe je ubijena 2007. godine u gradu Ravalpindiju u Pakistanu, neposredno pred izbore i odlazak sa vlasti vojne hunte generala Mušarafa.¹²

Imajući u vidu navedene razlike u upotrebi agresivne obavještajne operative, jasno je da iz nje proističu bitne opasnosti za demokratski poredak. U zemljama poput Izraela ili Sirije te opasnosti su unekoliko manje, mada je u Izraelu u javnosti bilo rasprave o tome da li preti opasnost da Mosad, koji je ostao isključivo pod diskrecionom kontrolom premijera, postane „privatni odred za ubistva”, jer je u međuvremenu, 2002. godine, formiran poseban komitet za nadzor specijalnih operacija Šin Beta, dok je Mosad ostao bez takvog nadzora.¹³ U Švajcarskoj je februara 1998. godine uhapšeno pet operativaca Mosada pri pokušaju da ozvuče stanove u Bernu u kojima je trebalo da borave predstavnici organizacije Hezbolah u poseti ovoj zemlji. Iako je posle ovog incidenta smenjen šef Mosada, samo mesec dana kasnije, 13. marta, troje operativaca Mosada hitno su se vratili u Izrael nakon neuspelog pokušaja da ozvuče islamske aktiviste u Londonu. Praksa Mosada da deluje u drugim zemljama po hladnoratovskom modelu postupanja, sa lažnim pasošima, nastavlja se u kontinuitetu. Dva operativca Mosada uhapšena su na Novom Zelandu, 2005. godine, pod optužbom da su koristili falsifikovane novozelandske pasoše. Početkom 2010. godine 11 operativaca Mosada, uključujući i jednu ženu, koristeći falsifikovane evropske pasoše stiglo je u Dubai različitim letovima, smestili su se u različitim hotelima, i, 19. januara, u hotelskoj sobi udavili osnivača vojnog krila Hamasa, Mahmuda al Mabhuha (Mahmoud al-Mabhouth). U Siriji je, 17. februara, uhapšen pripadnik Hamasa, Nahro Masud (Nahro Massoud), koji je izraelskom timu ubica pomogao da identifikuju Mabhuha. Među falsifikovanim pasošima koje je tim Mosada koristio bilo je šest britanskih pasoša, i to sa ukradenim identitetima stvarnih britanskih državljana, od kojih četvoro živi u Izraelu. Identitet je, prema izjavi britanskog šefa diplomatije Dejvida Milibenda (David Miliband), ukraden prilikom pasoške kontrole, verovatno prilikom prelaska izraelske granice, i zbog ove zloupotrebe Velika Britanija je marta 2010. godine proterala jednog izraelskog diplomatu iz Londona u klasičnoj špijunskoj aferi hladnoratovskog tipa.¹⁴ Zbog izveštavanja londonskog *Gardijana* o navedenoj aferi, 25. marta 2010. godine, izraelski *Harec* je objavio dugački komentar o tome da li je britanska štampa „neprijateljski nastrojena prema Izraelu, iako su vlasti Dubaija tražile

12 Benazir Buto se 2007. godine vratila u Karači nakon osmogodišnjeg egzila u Dubaiju i Londonu, tokom kog perioda su trajali procesi protiv nje za korupciju koje je pakistanska vlada pokrenula i u zemlji i u inostranstvu. Njen povratak bio je povezan sa učešćem na izborima o kojima se dogovorila u okviru sporazuma o podeli vlasti sa generalom Mušarafom.

13 Ze'ev Segal, "A Law for the Mossad", *Ha'aretz*, 1 October 2002.

14 Julian Borger, Paul Lewis and Rory McCarthy, "Dubai assassins stole identities of six UK citizens", *The Guardian*, 17 February 2010, www.guardian.co.uk/world/2010/feb/17/dubai-assassins-stolen-british-identities, 18/02/2010.

hapšenje šefa Mosada Meira Dagan (Meir Dagan) i preduzele korake za izdavanje crvene poternice Interpola za timom ubica i za samim Daganom”.¹⁵ U Alžiru uhapšen je, marta 2010. godine, operativac Mosada sa lažnim španskim pasošem i alžirskom vizom izdatom u jednoj ambasadi u Evropi (Alžir je jedna od brojnih zemalja sa kojima Izrael nema diplomatske odnose). Operativac je delovao pod identitetom tridesetpetogodišnjeg Španca Alberta Vagila (Alberto Vagilo), i pre hapšenja proveo je deset dana u Alžiru, za to vreme su ga alžirski operativci pratili, utvrdivši da dobro poznaje grad, da govori arapski i da je čak učestvovao na jednoj muslimanskoj molitvi tokom boravka u zemlji.¹⁶ Reč je o seriji akcija kakve se smatraju ozbiljnim pretnjama demokratskoj kulturi i poretku, pa je stoga reakcija Velike Britanije na krađu identiteta njenih državljana i korišćenje britanskih pasoša za ubistvo u trećoj zemlji sasvim razumljiva.

Opravdanje za agresivnu operativu Mosada pre svega se zasniva na palestinskom terorizmu, reč je o jednom suštinskom pitanju za razumevanje i opravdavanje misija obaveštajnih službi posle Hladnog rata u celini:

„Sa odnosom konvencionalne vojne moći koji se sve odlučnije pomera u korist globalnih velikih sila, terorizam je bio i ostalo tradicionalno oružje obespravljenih i onih koji žele da podignu pobunu. Međutim, on je istovremeno tradicionalno oružje izbora za nestabilne i autoritarne režime, pogotovo one na Srednjem istoku, ali je takođe i oružje koje koriste same obaveštajne službe.”¹⁷

Navedena kratka analiza pruža najmanje tri bitna elementa za razmatranje. Prvi je činjenica da terorizam nije nova pojava u svetu posle 11. septembra 2001. godine, već da je on sredstvo borbe za one koji nemaju legitimnu alternativu. Stoga proglašavanje „rata protiv terora”, a posebno upotreba agresivnog obaveštajnog rada u smislu borbe protiv terorizma predstavlja represivni odgovor na jednu aberaciju koja je rezultat sistemskih nepravdičnosti. Utoliko je važnije da upotreba obaveštajnog aparata protiv terorizma ne prevaziđe izvesne granice koje proističu iz legitimnosti nekih od ciljeva za koje se teroristi zalažu. Ako je, recimo, palestinski terorizam odgovor na jednu političku beznadežnu situaciju u kojoj se palestinski narod nalazi u odnosu na svoje aspiracije za ostvarenjem države Palestine, onda politika ubistava svih onih koji su u vezi sa tim terorizmom predstavlja

15 Anshel Pfeffer, “Is the British press hostile toward Israel?”, *Ha’aretz*, 25 March 2010, www.haaretz.com/hasen/pages/ShArtVty.jhtml?sw=dubai+passport+affair&itemNo=1159037,26/03/2010.

16 “Report: Algeria arrests Mossad agent with fake Spanish passport”, *Ha’aretz*, 30 March 2010, www.haaretz.com/hasen/pages/ShArtVty.jhtml?sw=mossad+assassination&itemNo=1159947,30/03/2010.

17 Paul Todd and Jonathan Bloch, *Global Intelligence: The World’s Secret Services Today*, op. cit., p. 7.

istovremeno politiku sistemske represije i protiv legitimnih ciljeva. Vrlo je osjetljiva granica između bezbednosne politike, kojom se osujećuju teroristički napadi, i pregovora, kojima se uklanjaju uzroci terorističkih kampanja, upravo tako što se uvažavaju i na neki način zadovoljavaju legitimne potrebe zajednica u čije ime teroristi sprovode nasilje.

Sasvim druga vrsta terorizma, i to je drugi uočljiv element u kratkoj gorenavedenoj analizi Toda (Paul Todd) i Bloha (Jonathan Bloch), jeste terorizam tzv. bezakonih država (*rogue states*), koje mogu koristiti terorističke pokrete nastale iz potrebe za kolektivnom emancipacijom obespravljenih zajednica da bi postizale svoje subverzivne ciljeve u odnosu na druge države. Takve države se mogu služiti terorizmom kao sredstvom prikrivene borbe za unapređivanje svoje relativne pozicije u odnosu na druge države na regionalnom i na globalnom planu. Protiv ove vrste terorizma represivna borba agresivnim obaveštajnim radom takođe daje vrlo ograničene rezultate, jer i ona država koja sprovodi terorističke kampanje može koristiti svoj obaveštajni aparat za takve akcije (što je najčešće i slučaj), i ona država koja se bori protiv terorizma takođe može koristiti agresivni obaveštajni rad. Na opisani način obaveštajne službe postaju akteri radnji koje se uzajamno ne razlikuju, i sve zadovoljavaju opis terorističke aktivnosti.

Treća vrsta terorizma u vezi je sa drugom. Reč je o upotrebi terorističkih akcija od strane samog obaveštajnog aparata da bi se postizali različiti politički ciljevi. Neki od najpoznatijih obaveštajnih disidenata optuživali su svoje službe da stoje iza poznatih terorističkih napada za koje su potom okrivljene različite poznate terorističke grupe. Aleksandar Litvinjenko je, pre nego što je otrovan, optuživao ruski FSB za učestvovanje u bombardovanju stanova u Moskvi, za koje su okrivljeni čečenski teroristi, kako bi se Vladimir Putin (Владимир Владимирович Путин), tadašnji obaveštajni oficir, doveo na čelo države. Litvinjenko je takođe optuživao rusku obaveštajnu službu za posredno omogućavanje tragedije prilikom kidnapovanja učenika u školi u gradu Beslan, septembra 2004, kao i terorističkog napada na pozorište u Moskvi oktobra 2002. godine.

Kada se posmatra politika ubistava, koja je karakteristična za agresivnu obaveštajnu operativu, pre svega povezanu sa bivšim sovjetskim svetom i Bliskim i Srednjim istokom, reč je o kampanjama koje su u suštini akti terora.¹⁸ Izraelska politika vazdušnih napada na lidere islamskih organizacija često proizvodi kolateralnu štetu u vidu brojnih nevinih žrtava. Bombardovanje kuća u kojima borave

18 Ovom tvrdnjom se ne želi reći da zapadne zemlje ne koriste ubistva protivnika u inostranstvu kao oblik tajnih akcija, nego se ta vrsta zadatka daje „specijalnim operativnim timovima” (popularno poznatim kao *special ops* jedinice), koje ne sačinjavaju obaveštajci, niti se oni strukturno smatraju delom obaveštajne zajednice. Reč je najčešće o specijalnim vojnim jedinicama koje su namenjene delovanju u neprijateljskoj pozadini i izvršavanju specijalnih desantnih zadataka, prepada i oslobađanju talaca. Ista vrsta obuke koristi se i za vršenje ubistava.

lideri Hamasa i drugih organizacija dovodi do smrti čitavih porodica. Napadi na automobile iz helikoptera faktički pretvaraju sve prolaznike i čitave ulice u mete. U svim tim slučajevima stvarna meta jesu civili, pa se stoga akcije mogu u celosti svrstati u domen državnog terorizma. Upravo zbog sličnosti u opisu akcija između palestinskih terorista i izraelskih službi bezbednosti stiče se utisak o stalnom ratnom stanju u kome karakterizacija „terorista” ne pripada stabilno samo jednoj strani, nego se obe strane služe potpuno identičnim sredstvima, a jedinu razliku sačinjavaju različita vojna moć i resursi kojima raspolažu. Kada palestinski bombaš samoubica raznese autobus prepun izraelskih civila, a potom izraelske snage ispale granate na palestinski izbeglički logor i ubiju nekoliko desetina ili stotina ljudi ili nekog lidera terorista, i potom njegovoj porodici tenkovima sruše kuću „za kaznu”, takvim odgovorima se briše mogućnost da karakterizacija „terorista” pripadne samo bombašu samoubici, već se stvara utisak o jednom terorističkom ratu dve strane u kome se ne biraju sredstva, a žrtve su civili sa obe strane.

Od kraja Hladnog rata, Izrael nije promenio svoj doživljaj regionalne bezbednosti, iz jednostavnog razloga što na Bliskom istoku kraj Hladnog rata nije označio kraj neprijateljstava i glavne linije konflikta ostale su nepromenjene. Zemlja u kojoj svi odrasli stanovnici, uključujući i žene, služe dvogodišnji vojni rok, veliki broj njih ima borbeno ratno iskustvo (najsvežiji rat je bio onaj sa Hezbolahom u Libanu 2006. godine) i svi služe u rezervi i imaju aktuelan ratni raspored, stalno angažovanje svojih obaveštajnih službi u okupiranim teritorijama, pa i širom Evrope, uz postavljanje eksploziva u mobilne telefone palestinskih boraca i lidera ili helikopterske desante na automobile, doživljava kao uobičajen tok jednog hroničnog ratnog stanja.

Sličan zaključak odnosi se na tehnike koje izraelske bezbednosne službe, uključujući i Mosad i Šin Bet, primenjuju prilikom isleđivanja osumnjičenih, među kojima se redovno primenjuju električni šokovi, kolektivno kažnjavanje porodica i prijatelja, uključujući ubistva, kao i fizička tortura, od kojih je jedna od poznatijih formi karakteristična za ove službe takozvani *tahqiq*, ili dugotrajno trešenje tela uhapšenog, sve dok ne nastupi potpuna dezorijentacija, pa i unutrašnje povrede i krvarenja. Sve navedene metode spadaju u domen ekstremne agresivne obaveštajne operative kakva je ne samo nepoznata, nego i civilizacijski neprihvatljiva u Evropi. Posle rata u Iraku, tehnike koje je primenjivala CIA u isleđivanju osumnjičenih za pripadnost mreži Al Kaida postale su predmet međunarodnih kontroverzi. Tehnike su uključivale puštanje pasa na zatvorenike, dugotrajno lišavanje sna i davljenje u vodi (*waterboarding*). Navedene radnje se u američkom pravnom sistemu smatraju nezakonitim i stoga se ne primenjuju na američkom tlu, iako su neki konzervativci, na čelu sa bivšim američkim potpredsednikom Dikom Čejnijem (Dick Cheney), zagovarali njihovu legalizaciju.

Izraelske službe, s druge strane, i pored bliske saradnje sa američkim službama, sve ove i još radikalnije tehnike tretiraju kao legitimne. Tokom poslednjih nekoliko decenija, međutim, tenzije između Izraela i SAD proističu delom iz agresivnog obaveštajnog rada Mosada na teritoriji SAD, pre svega u krađi vojne tehnologije koju Izrael potom prodaje Kini. Opisano delovanje Mosada okarakterisano je u američkim izveštajima kao „najagresivnije delovanje jedne obaveštajne službe protiv SAD od strane zemlje koja je saveznik SAD”.¹⁹

Savremeni neagresivni obaveštajni rad

Priroda obaveštajnog rada, i samim tim njoj odgovarajući pojam obaveštajne operative, mogu se sagledati na osnovu ovlašćenja koja po zakonu ili unutrašnjim pravilima službe pripadaju operativcima neke obaveštajne strukture. Ukoliko ovlašćenja uključuju policijske funkcije, poput prava na hapšenje, oduzimanje predmeta i sprovođenja prekrivičnih ili krivičnih postupaka i istrage, reč je o strukturi koja se bavi agresivnim obaveštajnim radom. Savremeni neagresivni obaveštajni rad podrazumeva odsustvo bilo kakvih represivnih funkcija i ovlašćenja operativaca. Njihov posao je isključivo posmatranje i prikupljanje podataka. Kada je reč o bezbednosnom obaveštajnom radu, prikupljanje podataka se, po definiciji, odvija van zakona. Kada je, međutim, reč o kriminalističkom obaveštajnom radu, ono se odvija strogo u skladu sa zakonom. U oba slučaja, neagresivni obaveštajni rad neprimetan je i koristan za odlučivanje o konkretnoj politici postupanja prema nekom problemu, što nije slučaj sa agresivnim obaveštajnim radom koji uključuje terorističku metodologiju.

Neagresivna obaveštajna operativa manje je opasna za međunarodne odnose jer u slučaju otkrivanja vodi do sankcionisanja operativca, ali ne mora da dovede do ozbiljnog međunarodnog skandala. Kada je, međutim, reč o naručenim ubistvima, a sprovode ih obaveštajne službe koje se bave agresivnom obaveštajnom operativom, ili o subverzijama, otkrivanje takvih operacija može dovesti do rata. Upravo zato je u promenjenim evropskim uslovima izražen trend jačanja neagresivnog obaveštajnog rada po britanskom modelu. Mera u kojoj su pojedine zemlje ostvarile ciljeve neagresivne obaveštajne operative sagledava se iz količine represije koja stoji na raspolaganju njihovim obaveštajnim i paraobaveštajnim strukturama. S jedne strane, neagresivni obaveštajni rad ide ruku-pod-ruku sa sve širom primenom obaveštajnih metoda i tehnike i od strane takozvane klasične policije. S druge strane on uključuje manje direktne primene kontroverznih metoda koje uključuju silu. Pitanje je koja vrsta obaveštajnog rada je štetnija za građanska i ljudska prava, jer agresivni obaveštajni rad direktno ugrožava suverenitet druge

19 R. Jeffrey Smith, "Defense Memo Warned of Israeli Spying", *The Washington Post*, 30 January 1996.

države i osnovna prava onih koju su njegova meta, uključujući i pravo na život. Neagresivna obavještajna operativa je neprimetna, ali sve raširenija, i ona ozbiljno, strukturno i često nemerljivo u preciznim okvirima, ugrožava pravo na privatnost i izlaže praktično sve građane neumerenom uvidu vlasti u njihove živote.

Obavještajna operativa u celini problematična je sa tačke gledišta građanskih i ljudskih prava. Ona nije pozitivna tekovina demokratskog poretka, nego naprotiv, nužan kompromis demokratiji koji proističe iz bezbednosnih problema. Upravo stoga, pored pomeranja ka neagresivnoj obavještajnoj operativi kao evropskoj normi, ključno pitanje za ponovnu legitimaciju obavještajnog rada u novom, posthladnoratovskom kontekstu, nije automatsko „preorijentisanje” na probleme terorizma i organizovanog kriminala, što je bio spontani refleks većine obavještajnih struktura, nego izgradnja standarda kojima bi se ograničilo narušavanje privatnosti u skladu sa objektivno procenjenim bezbednosnim potrebama. U tom kontekstu treba sagledavati perspektivu društvene prihvatljivosti obavještajne operative, uvek imajući u vidu ukupnu cenu koju društvo plaća za eventualne proporcionalne odgovore na doživljaj pretnje od organizovanog kriminala i drugih unutrašnjih pretnji bezbednosti. Stoga je ne samo nadzor nad radom obavještajnih struktura ključni element demokratskog poretka i organizacije obavještajnog rada, nego takođe, u još većoj meri, unutrašnja etika obavještajnih agencija koje moraju biti same sebi korektiv i faktor ograničenja delovanja s obzirom na razvijene moralne uvide, koji se stvaraju etičkom edukacijom i razvijanjem moralne svesti kod onih koji raspolažu instrumentima masovnog ugrožavanja prava građana.

Bibliografija

Borger, Julian, Lewis, Paul, and McCarthy, Rory, “Dubai assassins stole identities of six UK citizens”, *The Guardian*, 17 February 2010, www.guardian.co.uk/world/2010/feb/17/dubai-assassins-stolen-british-identities.

“Candidate ‘poisoned’ in Ukraine”, *BBC News*, 17 September 2004.

Cannistraro, Vincent, “Assassinating Israel’s Adversaries is Wrong and Also Dumb”, *The Washington Post*, 31 August 2001.

Cowell, Alan, “The Daring Attack Which Blew Up in Israel’s Face”, *New York Times*, 15 October 1997.

Kissinger, Henry, *The Years of Upheaval*, Weidenfeld, London, 1982.

Pfeffer, Anshel, "Is the British press hostile toward Israel?", *Ha'aretz*, 25 March 2010, www.haaretz.com/hasen/pages/ShArtVty.jhtml?sw=dubai+passport+affair&itemNo=1159037.

Report: Algeria arrests Mossad agent with fake Spanish passport, *Ha'aretz*, 30 March 2010, www.haaretz.com/hasen/pages/ShArtVty.jhtml?sw=mossad+assassination&itemNo=1159947.

Scott, Carey, "Poisons testen on Stalin's prisoners", *Sunday Times*, 15 October 2005.

Segal, Ze'ev, "A Law for the Mossad", *Ha'aretz*, 1 October 2002.

Smith, R. Jeffrey, "Defense Memo Warned of Israeli Spying", *The Washington Post*, 30 January 1996.

Todd, Paul, and Bloch, Jonathan, *Global Intelligence: The World's Secret Services Today*, Zed Books, London, 2003.

"Ukraine prime minister mocks president's poisoning", *USAToday*, 18 September 2008, www.usatoday.com/news/world/2008-09-18-3581908726_x.htm.

"Ukraine: Mystery Behind Yushchenko's Poisoning Continues", *RFE/RL*, 18 September 2006, www.rferl.org/content/article/1071434.html.

Volodarsky, Boris, *KGB's Poison Factory*, Zenith Press, Minneapolis, 2009.

"Who poisoned Yushchenko?", *Timesonline*, 8 December 2004, www.timesonline.co.uk/tol/news/world/article400357.ece.

ILLEGAL INTELLIGENCE OPERATIONS

The paper deals with the concepts of intelligence from a traditional, repressive standpoint, and from the point of view of modern non-aggressive model of gathering of information without taking any repressive action. The author discusses the political and security contexts that impact a country's decision to chose one or the other style of intelligence gathering, and points it out that each model has costs attached in terms of compromises to the democratic culture. In conclusion, the author argues that, while democratic oversight over the intelligence agencies is undoubtedly important, the key element of effective delimitation of intelligence-gathering with a view of civil liberties is the development of a specific ethics for the intelligence profession, which would act as an internal catalyst of values and the

limiting factor in the context of proportionality of the use of intelligence resources to the perceived security issue.

Key words: aggressive/non-aggressive intelligence, security context, security intelligence/criminal intelligence, the repressive model, the Middle East, use of poisons, subversions, gathering of raw intelligence, civil liberties, ethics for intelligence agencies.